İSLAM TARİHİ VE SANATLARI ALANINDA GÜNCEL AKADEMİK ARAŞTIRMALAR – 2025

Editörler:
Dr. Öğr. Üyesi Mustafa TURAL
Dr. Öğr. Üyesi Ercihan ÜLGER

Kitap Dünyası

İslam Tarihi ve Sanatları Alanında Güncel Akademik Araştırmalar - 2025

Editörler:
Dr. Öğr. Üyesi Mustafa TURAL
Dr. Öğr. Üyesi Ercihan ÜLGER

Genel Yayın Yönetmeni:
Mustafa ÇALIŞKAN

KİTAP DÜNYASI YAYINLARI
Yayın No: 1002

T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayıncı Sertifika No: 51889

ISBN: 978-625-5729-98-9

Bu eserin tüm yayın hakları saklıdır. Yayınevinin/Yazarın izni olmadan eserin herhangi bir bölümü yeniden basılamayacağı gibi, kayıt, fotokopi ve bilgi depolama da dahil elektronik ya da mekanik yöntemle yeniden çoğaltılıp dağıtılması yasaktır.

Kapak Tasarım: Himmet AKSOY
Baskı Öncesi Hazırlık: Himmet AKSOY
hmmtksy@gmail.com

Baskı, Cilt:
Fotokopi 99
Fevzi Çakmak Mh. 10742 Sk. No: 13/1
Karatay/KONYA Sertifika No: 76711
Kasım 2025 / İstanbul

Kitap Dünyası Yayınları
Alayköşkü Cad. Küçük Sk. Civan Han No. 6/D:4
Cağaloğlu – İSTANBUL
Tel: 0212 514 93 05

www.kitapdunyasi.com.tr
bilgikitapdunyasi@gmail.com

İÇİNDEKİLER

İÇİNDEKİLER **3**

TAKDİM **5**

Balkanlar'da Açan Mevlevî Gülleri: Tezkire-i Şuarâ-yı Mevleviyye'de Tercüme-i Hâline Yer Verilen Balkan Kökenli Mevlevî Şâirler **7**
Şemseddin BAYRAM

Camilerde Kadın İbadeti İçin Ayrılmış Mekânların Gelişimi, Mimari Tasarım Sorunları ve Tasarım Önerileri **45**
Neslihan, BABACAN

Efsaneden Gerçeğe: Ebû Müslim El-Horasanî **67**
Mehmet DALKILIÇ

İmâm İbrâhîm B. Muhammed'in Yakalanış ve Ölümüne Dair Rivayetlerin Değerlendirilmesi **83**
Mehmet DALKILIÇ

Kayseri Cemevinde Yapılan Cemlerde İcrâ Edilen Musiki .. **97**
Ercihan ÜLGER

Sivas Ziyabey Yazma Eser Kütüphanesi'nde Korunan Bahrü'l-Fetava İsimli El Yazması Eserin Cilt, Yazı ve Tezyînat Bakımından İncelenmesi **135**
Fatmagül, SAKLAVCI

Zirveden Trajik Sona: Râfi' B. Herseme Özelinde **159**
Murat BIYIKLI

BENZERLİK RAPORLARI **177**

CAMİLERDE KADIN İBADETİ İÇİN AYRILMIŞ MEKÂNLARIN GELİŞİMİ, MİMARİ TASARIM SORUNLARI VE TASARIM ÖNERİLERİ

Neslihan, BABACAN*

GİRİŞ

Kadın hem bireysel kimliği hem de sosyal rolleriyle anlam kazanan, toplumsal yaşamın kurucu bir öznesidir; aynı zamanda toplumsal açıdan cinsiyet rolleri, kimlik inşası ve kültürel beklentiler üzerinden şekillenen çok boyutlu bir toplumsal öznedir. Kadının kimliğini ve toplumdaki yerini belirleyen unsurlardan biri de dindir.

Kadim toplumlarda kadın erkekten daha aşağı konuma oturtulmuştur. Eski Yunan, Roma ve Helenistik gelenekte köleler ile denk görülen kadın, Eski Hint geleneğinde cahil, ahlâksız ve bayağı olarak görülmüştür (İpek, 2024).

Yahudilikte kadının konumu geleneksel olarak erkeğe bağlı olarak tanımlanmıştır. Kadının toplumsal değeri "iyi bir eş" ya da "iyi bir evlat" olmasına göre belirlenmiştir. Özellikle Yahudi toplumunda soyun devamı erkek çocuk üzerinden tanımlandığı için, erkek çocuk doğurduğunda kadının statüsü yükselmiştir.

* Öğr.Gör.Dr., Kayseri Üniversitesi, nbabacan@kayseri.edu.tr, https://orcid.org/0000-0001-8151-0739

Hıristiyanlığın ilk dönemlerinde kadınlara bakış Yahudilere göre daha olumludur; ancak Pavlus hem eski inancı olan Yahudilik hem de yaşadığı coğrafyada hâkim medeniyet olan Roma kültürünün kadına bakış tarzından etkilenmiştir (İpek, 2024). Pavlus yazmış olduğu mektuplardan birinde kadınları, "toplum içerisinde geri planda yer alan, izinsiz konuşamayan, kocalarına tam bir itaatle bağlı kalıp yaşamlarını onların direktifleri doğrultusunda yürütmeleri gereken insanlar" olarak tanımlamıştır (İpek, 2024; *Kitabı Mukaddes*, 2001). Bu tutum ibadet mekanlarına da yansımıştır. Hıristiyanlığın resmi din olarak kabul edildiği ilk imparatorluk olan Bizans İmparatorluğu Dönemi'nde inşa edilmiş kiliselerde, narteksin iki katlı olduğu durumlarda, üst kat kadınların kullanımı için ayrılmıştır.

Müslümanlıkta ise İslâmiyet'in ortaya çıktığı Arap medeniyetinde neredeyse yok sayılan ve varlığı bir utanç vesilesi olarak görülen kadın, Hz. Muhammed'in getirdiği mesajın insanlara ulaşmasıyla birlikte toplumda bir kimlik kazanmış ve Allah katında erkek ile birbirine denk kılınmıştır (İpek, 2024; Karabiber, 2000).

Çalışmanın konusu, İslam ibadet mekânı olarak camilerde kadınlar için ayrılmış ibadet alanlarının tarihsel süreç içinde nasıl geliştiğini incelemek; günümüz camilerinde kadın bölümünün konum, erişilebilirlik, mahremiyet, görüş–işitme ilişkisi, mekânsal kalite ve işlevsellik açısından karşılaşılan mimari tasarım sorunlarını ortaya koymak ve bu sorunlara yönelik çağdaş, kapsayıcı ve kullanıcı odaklı mimari tasarım önerileri geliştirmektir.

Bu çalışmanın temel amacı, İslam ibadet mekânı olarak camilerde kadınlara tahsis edilen ibadet alanlarının tarihsel süreç içerisindeki oluşum ve dönüşümünün bütüncül bir yaklaşımla inceleyerek, bu mekânların sosyo-kültürel, dini ve mekânsal bağlamdaki değişim dinamiklerini ortaya koymaktır. Bu doğrultuda çalışma, Hz. Muhammed Dönemi'nden günümüze uzanan tarihsel gelişim çizgisinde kadın ibadet mekânlarının ortaya çıkışı, nasıl konumlandırıldığı, hangi mimari yaklaşımlarla biçimlendiğini analiz etmeyi hedeflemektedir.

Araştırma, günümüz Türkiye'sindeki camilerde kadınlara ayrılan ibadet alanlarının konum, erişilebilirlik, mahremiyet, mekânsal konfor, görüş–işitme ilişkisi, kullanım esnekliği ve mekân niteliği bakımından karşılaştığı mimari tasarım sorunlarını belirlemeyi amaçlamaktadır. Bu sorunların tespitinde kullanıcı deneyimleri, mekân analizleri ve mevcut tasarım uygulamaları dikkate alınarak kadınların cami mekânını algılama ve kullanma biçimleri değerlendirilecektir. Çalışmanın bir diğer amacı ise, elde edilen bulgular doğrultusunda kadınların camilerdeki ibadet, eğitim ve sosyal faaliyetlere daha etkin, eşit ve nitelikli bir şekilde katılımını destekleyecek kapsayıcı, çağdaş ve kullanıcı odaklı mimari tasarım ilkeleri ile mekânsal öneriler geliştirmektir. Bu kapsamda öneriler, yalnızca fiziksel düzenlemeye ilişkin teknik çözümlerle sınırlı kalmayıp; toplumsal cinsiyet, mekânsal adalet, dini pratikler ve çağdaş cami mimarlığının gereksinimlerini bütünleştiren bir tasarım yaklaşımı sunmayı hedeflemektedir.

Bu araştırmada, camilerde kadın ibadeti için ayrılan mekânların tarihsel gelişimini, güncel mimari sorunlarını ve tasarım önerilerini sistematik biçimde incelemek amacıyla nitel araştırma yöntemleri temel alınmıştır. Çalışma, çok yönlü ve disiplinlerarası bir çerçeve oluşturmak için tarihsel analiz, örneklem, alan araştırması, mekânsal analiz ve kullanıcı odaklı değerlendirme tekniklerini birlikte kullanmaktadır.

Bu çalışma, cami mekânlarının sosyo-kültürel ve mimari yönlerini birlikte ele alan nitel bir araştırma niteliğindedir. Kadınlara ayrılan ibadet alanlarının anlamı, kullanımı ve mekânsal sorunlarını derinlemesine ortaya koymak için betimsel ve yorumlayıcı yaklaşımlar benimsenmiştir.

Hz. Muhammed Dönemi'nden günümüze cami mimarisinin gelişimi, kadın ibadet mekânlarının tarihsel rolü, toplumsal cinsiyet ve mekân ilişkisi ile güncel cami tasarımı üzerine akademik yayınlar incelenmiştir.

Mimarlık, sanat tarihi, ilahiyat ve sosyoloji alanlarındaki kaynaklardan yararlanılarak kavramsal çerçeve oluşturulmuştur. Farklı dönemleri ve farklı ölçekleri temsil eden seçili camilerde yerinde gözlem yapılmıştır. Kadın bölümlerinin konum, erişilebilirlik, görüş–işitme ilişkisi, mahremiyet, mekânsal konfor, büyüklük, aydınlatma ve dolaşım düzeni gibi mimari özellikleri sistematik olarak incelenmiştir. Ziyaret edilen camilerin fotoğrafları çekilmiştir.

Kadınların mekânı kullanırken yaşadıkları deneyimler, beklentileri ve karşılaştıkları sorunlar analiz edilmiş-

tir. Toplanan veriler temalar hâlinde düzenlenmiş (erişilebilirlik, mahremiyet, akustik, mekânsal kalite vb.) ve mevcut durum nesnel biçimde ortaya konulmuştur. Kat planları, kesitler, dolaşım şemaları ve mekân ilişkileri değerlendirilmiştir. Kadın bölümlerinin cami bütünlüğü içerisindeki konumu mimari açıdan karşılaştırmalı olarak analiz edilmiştir. Farklı dönemlere ve farklı cami tiplerine ait örnekler karşılaştırılarak kadın mekânlarının gelişim süreci ortaya konmuştur.

Alanın mevcut sorunları, kullanıcı geri bildirimleri ve mekânsal analiz sonuçları doğrultusunda erişilebilirlik, görüş ve işitme ilişkisi, mahremiyet dengesi, esnek kullanım, mekânsal kalite ve konfor, entegrasyon ve kapsayıcı tasarım ilkeleri temel alınarak yeni mimari tasarım önerileri geliştirilmiştir.

1. İSLAM MİMARİSİNDE KADIN İBADETİ İÇİN AYRILMIŞ MEKÂNLARIN ORTAYA ÇIKIŞI VE GELİŞİMİ

Arapça kökenli olan cami sözcüğü "Müslümanların ibadet etmek için toplandıkları yer" anlamına gelmektedir ("Cami" (2025)). Önceleri "secde edilen, topluca namaz kılınan yer anlamında mescidül cami" adı verilen yapı, sonradan yalnızca cami olarak adlandırılmıştır(Hasol, 2005).

1.1. Dini Kaynaklar

Camide kadınların konumunu belirleyen unsurların başında dini kaynaklar gelmektedir. Dini kaynakların en önemlisi şüphesiz ki Kur'an-ı Kerim'dir. Ahzâb Suresi'nin 35. Ayeti'nin meali şöyledir:

> *Müslüman erkekler, Müslüman kadınlar; mümin erkekler, mümin kadınlar; ibadet ve itaat eden erkekler, ibadet ve itaat eden kadınlar; özü sözü doğru erkekler, özü sözü doğru kadınlar; sabreden erkekler, sabreden kadınlar; gönlünü ibadete vermiş erkekler, gönlünü ibadete vermiş kadınlar; yardım yapan erkekler, yardım yapan kadınlar; oruç tutan erkekler, oruç tutan kadınlar; iffetlerini koruyan erkekler, iffetlerini koruyan kadınlar; Allah'ı çokça anan erkekler, çokça anan kadınlar; işte bunlar için Allah hem bağışlama lutfu hem de büyük bir ödül hazırlamıştır.*(Hayreddin Karaman, Mustafa Çağrıcı, İbrahim Kâfi Dönmez, 2020, s.383).

Bu ayete göre kadın ve erkek Müslümanların ahlak, ibadet ve Allah'ın emirlerine uymaları durumunda bağışlanma ve ödüllendirilme bakımından eşittir. Kadınların camideki yerlerini belirleyen kaynaklardan biri de hadislerdir.

Hz. Muhammed şöyle söylemiştir: "Allah'ın cariyelerini/kadınları, Allah'ın mescitlerinden men etmeyiniz."

"Allah'ın kadın kullarının mescide gitmelerine yasak koymayınız."

"Kadınlara gece mescide gitmeleri için izin veriniz."

"Erkeklerin önde kadınların da arkada saf tutmalarının daha hayırlı" olduğunu söylemiştir.

Sahâbelerin hanımları, beş vakit namazlarını mescitte kılabiliyorlardı (Yeşil, 2004).

Bu hadislerden kadınların camiye girebildiği ve camide erkeklerin önde, kadınların da arkada saf tutmalarını daha hayırlı olduğu sonucu çıkarılmıştır.

1.2. Toplumsal Bakış

Kadının toplum içindeki geleneksel konumu, camideki yerini de etkilemektedir. Cami cemaatinin kadınlara karşı gösterdiği tepkiler sebebiyle kadın kullanıcılar camilerde çeşitli sorunlar yaşamaktadır. Daha cami avlusuna girince başlayan hoşnutsuzluk nidaları, harime girer girmez kadın ibadetine ayrılmış mekanın gösterilmesiyle devam etmektedir. Bazen de kadınlar hiç camiye alınmak istenmemektedir. Bununla ilgili yazılı ve görsel medyada yayımlanan bazı haber örnekleri bulunmaktadır[1].

2. Kadın İbadet Mekanlarının Tarihi Gelişimi

Hz. Muhammed'in Mekke'den Medine'ye hicret ettiği zaman kendisinin de yapımında çalıştığı Mescid-i Nebevi (623), Medine'de inşa edilen ilk camiler arasındadır. Hz. Muhammed, mescide gelen kadınların daha rahat hareket etmeleri için: "Şu kapıyı kadınlara tahsis etsek" diye söylemiştir (Yeşil, 2004).

İlk dönem İslâm mimarisinde özellikle Hz. Muhammed Dönemi Mescid-i Nebevî'sinde ve Emevîler öncesi

---

[1] https://www.sabah.com.tr/gundem/2021/05/01/uskudarda-soke-eden-goruntuler-camiye-girmek-isteyen-kadinlari-iceri-sokmadilar

https://www.sabah.com.tr/gundem/2021/05/01/kadinlarin-camiye-alinmamasi-skandalina-ilahiyatcilardan-tepki-kadinlar-hep-camilerde-oldular?paging=3

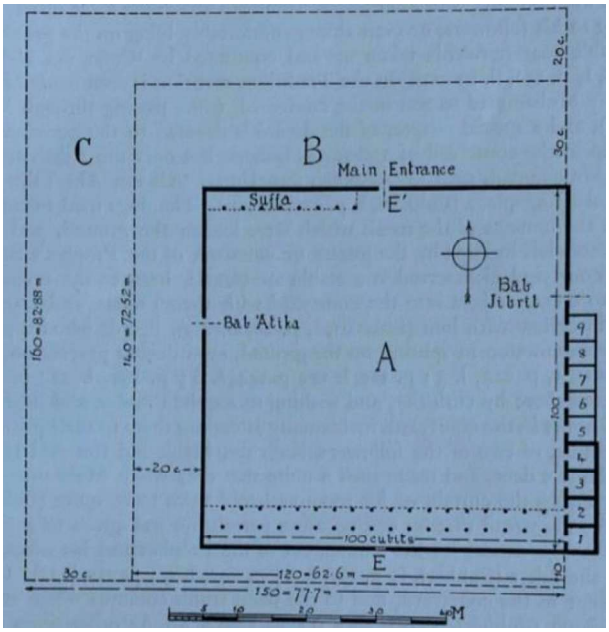
https://t24.com.tr/haber/camiden-kovulan-kadin-anlatti-erkekler-sikayetci-oluyor-imam-neyi-ispatlamak-istiyorsunuz-diye-bagiriyor,586593

https://www.haber7.com/yazarlar/huseyin-akin/804416-camiden-ve-cumadan-kovulan-kadinlar

yapılarda, mahfil niteliği taşıyan bir iç mekân düzenlemesi bulunmamaktadır. Bu camiler tek hacimli, sade yapılardır (Kuban, 2007).

Mescid-i Nebevi'nin Hz. Muhammed dönemindeki planı ve ilk dönem İslâm mimarisi incelendiğinde kadınların ibadet etmesi için özel bir bölüm düzenlenmediği görülmektedir. Nusret Çam, Hz. Muhammed döneminde kadınlar için suffe (eğim yeri) bulunduğunu ifade etmiştir(Çam, 2024).

Şekil 1: Mescid-i Nebevi

Kaynak: Çam, Nusret. "Medine Mescid-i Nebevi Bünyesindeki Kadınlar Suffesi." Selçuk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi 5/1 (2024), 76.

Emevîler döneminde mahfil ortaya çıkmıştır. Mahfil, İslâm mimarisinde belirli bir işlev için ayrılmış yükseltilmiş platform ya da galeri olarak tanımlanır (Tanman, 2003). İlk olarak müezzin mahfili olarak ortaya çıkmıştır. Şam Emevî Camii (706–715) ve Kayrevan Ulu Camii'nde yükseltilmiş platformların kullanılmış, Abbasî ve Memlûk Dönemleri'nde (9–14. yüzyıl) özellikle Kahire camileri, El-Hakim Camii ve İbn Tulun Camii'nde bu gelenek sürdürülmüştür. Galeri düzeninde büyük hipostil camilerde yapısal olarak küçük balkonlar ortaya çıkar fakat bunlar henüz kadınlara özgü değildir (Goodwin, 1971).

Anadolu Selçuklu ve Erken Osmanlı camilerinde mahfil, genellikle **müezzin mahfili** veya padişahlar için tahsis edilen **hünkâr mahfili** şeklinde görülür (Kuban, 2007; Aslanapa, 1989) Bu dönem yapılarında kadınlara özel bir mahfil bulunmaz. Söz konusu mahfiller, özellikle ahşap direkli çok destekli camilerde sınırlı ve işlevsel elemanlardır.Ahşap camilerin en önemlilerinden birisi Beyşehir Eşrefoğlu Camii'dir("Orta Asya'dan Anadolu'ya Taşınan Kültür: Ahşap Camiler").

Fotoğraf 1: Beyşehir'deki Eşrefoğlu Camii

Kaynak: Orta Asya'dan Anadolu'ya Taşınan Kültür: Ahşap Camiler," no date. https://www.aa.com.tr/tr/kultur-sanat/orta-asyadan-anadoluya-tasinan-kultur-ahsap-camiler/1252741

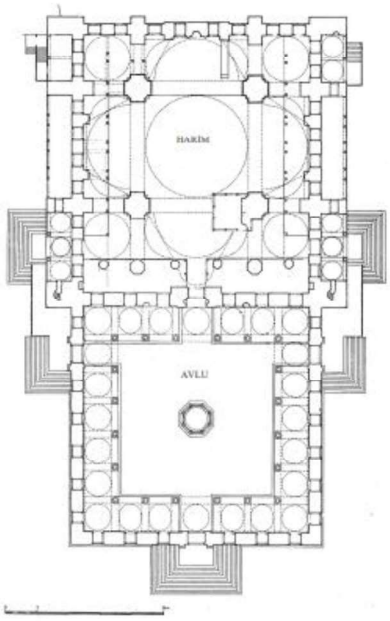
16. yüzyıl Osmanlı mimarisinde, özellikle Mimar Sinan'ın eserlerinde, mahfil mekânı iç mekân kompozisyonunun önemli bir bileşeni hâline gelmiştir. Süleymaniye Camii'nde (1557) bulunan müezzin mahfili veya padişaha ayrılan hünkâr mahfili bu dönemin karakteristik örnekleridir (Necipoğlu, 2013). Buna rağmen, kadınlar için ayrılmış özel bir mahfilin bu dönemde henüz planın zorunlu bir unsuru olmadığı görülmektedir (Goodwin, 1971).

Kadınların cuma, teravih ve vaazlara daha yoğun katılımı ile birlikte ayrı bir üst kat galerisi ihtiyacı doğmuştur (Penn, 1993). 17. yy Osmanlı mimarisinde Batılılaşma faaliyetlerinin de başladığı yüzyıldır.

Mahfiller çok erken dönemde görülse de, kadınlara ayrılmış özel mahfil ilk kez Osmanlı'da 17. yüzyılda görülmüştür. Eminönü Yeni Camii (1663–1665) (Eryiğit,

2019) ilk kez planın başlangıcında kadınlar mahfilinin yer aldığı büyük ölçekli Osmanlı camisidir. Bu camide kadınlara ayrılmış geniş bir galeri ve bağımsız merdiven düzeni bulunmaktadır (Necipoğlu, 2013).

Şekil 2: Eminönü Yeni Camii Planı

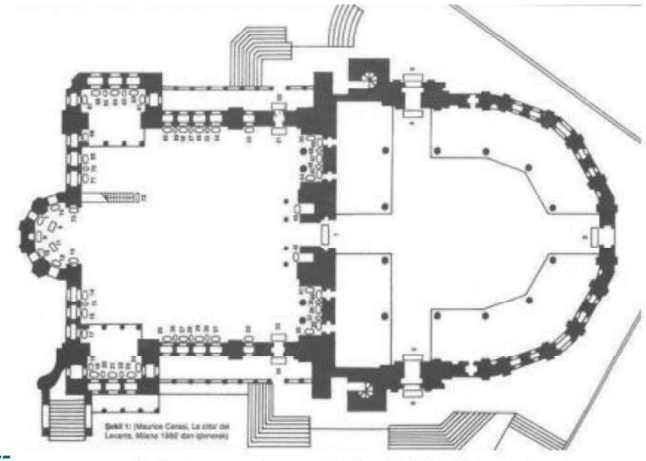

Kaynak: Eryiğit, Zeliha Büşra. Eminönü Yeni Caminin Restorasyon Sürecinde Yapının Özgün Malzeme Tespiti ve Yeni Malzeme Kullanım Önerileri. İstanbul Sabahattin Zaim Üniversitesi, 2019, s.27

18. ve 19. yüzyılda ise kadınlar mahfili, özellikle Lâle Devri ve sonrasında yapılan Nuruosmaniye (1755), Laleli (1763) ve Selimiye (Üsküdar, 1805) camilerinde tamamen standart bir mimari unsur hâline gelmiştir (Goodwin,

1971). Barok döneminin en önemli ilk ve en önemli temsilcisi Nuruosmaniye Camii'nde (İnce, Kasım, Mustafa, 2021) kadınlar mahfili görülmektedir.

Şekil 3: Nuruosmaniye Camii

Kaynak: İnce, Kasım, Mustafa, Ekmekci.
"Nuruosmaniye Camisi Taçkapıları."
Sanat Tarihi Dergisi 30/1 (2021), 502

2. KADIN İBADETİ İÇİN AYRILMIŞ MEKÂNLARIN MİMARİ TASARIM SORUNLARI

Kadınlar, mimari tasarımda yapılan hatalar nedeniyle camiye girmeden önce ve caminin içinde bazı sorunlar yaşamaktadırlar. Bu sorunlar hazırlık mekânları ve ibadet mekânları başlıkları altında incelenecektir.

2.1. Hazırlık Mekânları

Camiler kadınlar için erişilebilirdir; yalnızca bazı camilerde kadınlara ayrılan giriş kapıları kilitli olabilmektedir. Kadınlar için en önemli sorunlardan birisi, özellikle

tarihi camilerde, kadınların mahremiyetinin de gözetildiği abdest alma mekânının bulunmamasıdır. Bunun yanı sıra çocuğu ile camiye gelen kadınlar için çocuk bakım odalarına ihtiyaç duyulmaktadır.

2.2. İbadet Mekânları

Camilerde kadınlar için ayrılmış ibadet mekanları mahfilin olduğu ve mahfilin olmadığı durumlarda erişilebilirlik, görüş ve işitme ilişkisi, mahremiyet dengesi, esnek kullanım, mekânsal kalite ve konfor ile entegrasyon ve kapsayıcı tasarım ilkeleri bakımından farklılar göstermektedir.

2.2.1. Mahfilin Olduğu Durumlar

Mahfil mekânının olduğu durumlarda kadın ibadet mekânının en büyük sorunu mekâna erişim sorunudur.

Fotoğraf 2: Tomarza Merkez Camii'nin Kadınlar Mahfili

Kaynak: Neslihan Babacan Arşivi, 2023

Tarihi yapılarda[2] kadınlar mahfiline yüksek rıhtlı ve dar merdivenler ile çıkılmaktadır[3]. Ortalama ölçülerde bir insan için bile oldukça dar olan merdivenler fazla kilolu, hasta ve yaşlı kadınlar ile camiye gelen küçük çocuklar için oldukça zorlayıcı ve kazaya sebep olabilecek düzeydedir.

Fotoğraf 3: Tomarza Merkez Camii
Mahfiline Çıkan Merdivenler

Kaynak: Neslihan Babacan Arşivi, 2023

[2] Bu duruma örnek olarak Tomarza Merkez Camii (1906) seçilmiştir.

[3] Tomarza Merkez Camii'nde kadınlar mahfiline çıkan merdivenin rıht yüksekliği 27-30 cm. aralığındadır. Merdivenin genişliği ise 56 cm'dir. Günümüzde rıht yüksekliği 16,6 cm. olduğu düşünülürse bu rıht yüksekliğinin oldukça yüksek olduğu anlaşılmaktadır. Ayrıca merdivenin genişliğinin 56 cm. olması sebebiyle 60 cm. olması gereken tek kişinin omuz genişliğini karşılamamaktadır.

Kadınlar mahfiline çıkan merdiven yuvasına bazen kapı ile girilmektedir. Bu durumlarda kapı oldukça dar olabilmektedir. Bu kapıların önlerinde kaza sebep olabilecek şekilde eşyalar konulmakta veya aşağıdaki örnekte görüldüğü gibi borular geçebilmektedir.

Fotoğraf 5: Tomarza Merkez Camii Mahfili Merdiven Yuvasının Harime Açılan Kapısının Önünden Geçen Borular

Kaynak: Neslihan Babacan Arşivi, 2023

Kadın mahfillerinin olduğu camilerde kadınlar caminin güzelliklerini görebilmekte ve imamın sesini işitebilmektedir. Kadınların mahremiyeti ve kapsayıcılık sağlanmıştır. Buna karşılık kadınlar için ayrılan mekanların daha küçük olması teravih namazı gibi namazlarda sıkışıklığa neden olmaktadır.

2.2.2. Mahfilin Olmadığı Durumlar

Tarihi yapılarda mahfil mekânının olmadığı durumlarda kadınlar bölücü elemanlar (seperatörler) ile ayrılan yerlerde ibadet etmektedirler. Taşınabilir olan bu öğeler ahşap paneller veya kumaş perdeler olabilmektedir. Son cemaat mahallinde ve/veya giriş kapısının yanında olan

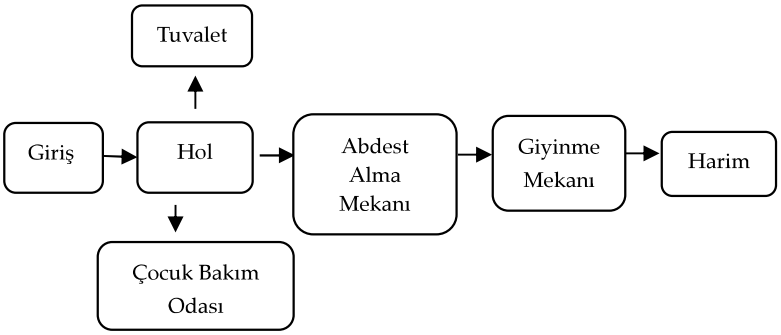
bu ibadet bölümlerine kolayca erişilebilmektedir. Buna karşılık bu mekânlardaki kadınlar caminin güzelliklerini görememektedir. İmamın sesinin daha az duyulduğu bu mekânlar oldukça sıcak ve havasız olmaktadır. Bu mekanda ibadet eden kadınlar cemaat ile bütünleşememiş, cemaatten dışlanmış hissetmişlerdir.

Kadın cemaati için oldukça dar olan bu mekanlar bazı durumlarda kadınlarla erkeklerin aynı safta namaza durmalarına sebep olmaktadır. 2025 yılının Mart ayında, Valide-i Cedid Cami'nde, teravih namazı sırasında, kadınlarla erkeklerin aynı safta namaz kılması üzerine Üsküdar Kaymakamlığı tarafından inceleme başlatılmıştır.("Kaymakamlık İnceleme Başlattı" (2025)). Benzer bir durum Türkiye Cumhuriyeti Dönemi'nde yaşanmıştır. T.C. Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı'nda kadınlarla erkeklerin bir arada namaz kılmasının önlenmesine dair 28.06.1954 tarihine ait bir arşiv belgesi yer almaktadır (*Cami ve Mescitlerde Kadınlarla Erkeklerin Bir Adada Namaz Kılmaları*, 1954) (Ek 1).

3. KADIN İBADETİ İÇİN AYRILMIŞ MEKÂNLAR İÇİN MİMARİ TASARIM ÖNERİLERİ

Camiler hem kadın hem de erkek cemaat için erişilebilir olmalıdır. Camiye mümkünse merdiven kullanmadan girilmeli, cami fevkani olarak tasarlanmışsa merdivenlerin üstü kapalı olmalı ve asansör bulunmalıdır. Camilerin kapıları herkes için her zaman açık olmalıdır. Mahremiyet ve mekânsal konfor unsurları düşünülerek, hazırlık mekanlarında karşılaştığı mimari sorunları çözebileceği düşünülen mekanlar için aşağıdaki şema hazırlanmıştır.

Şekil 4: Kadınların Caminin Girişinden Harim Mekanına Girene Kadar Geçtikleri Hazırlık Mekanları

Harim bölümünde mekan konforunu azaltan, imamı ve caminin güzelliklerini görmeyi engelleyen, cemaatten dışlanmış hissettiren ahşap paneller veya kumaş perdeler gibi bölücü elemanların kullanımı yerine girişin iki yanına yerden bir basamak yükseltilmiş kadınlar bölümü yapılabilir. Böylece kadınlar mahfilindeki en büyük sorun olan erişilebilirlik sorunu, özellikle fazla kilolu, hasta ve yaşlı kadınlar ile camiye gelen küçük çocuklar için, ortadan kalkmış olacaktır

Galeri şeklinde kadınlar mahfili yapılmak istenirse mahfile çıkan merdiven iki insanın yan yana geçebileceği 120 cm. genişliğinde ve en fazla 16.6 cm. rıht yüksekliğine sahip olmalıdır. Bu merdivenlerin yanı sıra merdiven çıkamayacak durumda olan kullanıcılar için asansör yapılmalıdır.

Kadın cemaat için ayrılmış mekanlar havalandırma ve aydınlatma bakımından yeterli olmalı, ibadetle ilgili olmayan bu bölümde bulundurulmamalıdır.

Son yıllarda Diyanet İşleri Başkanlığı camilerde kadınlara ayrılmış ibadet mekanlarına yönelik düzenlemeler yapmaya başlamıştır[4] .

Cami Hizmetlerinde Verimliliğin Artırılması Genelgesi yayımlanmıştır. Bu genelgede;

> *"Camilerde kadınların ibadetine yönelik nezih ve uygun mekânlar hazırlanacak, karanlık, loş, soğuk bölümlerin kadınlara ayrılmasına izin verilmeyecektir. Abdest alma yerleri ve tuvaletlerin kadınların kullanımına uygun ve yeterli biçimde hazırlanması sağlanacaktır."*

ifadesi yer almaktadır (Başkanlığı, 2019, s.5). Bunun yanı sıra Cami Planlama ve Tasarımı Kılavuzu yayımlanmıştır[5].

SONUÇ

Kadın toplumsal açıdan cinsiyet rolleri, kimlik inşası ve kültürel beklentiler üzerinden şekillenen çok boyutlu bir toplumsal öznedir. Kadim medeniyetler, Yahudilik ve Pavlus'tan sonra Hırisiyanlık'ta kadın erkeğe göre daha geride yer alan pozisyondadır. İslamiyet'te ise ibadet etme bakımından kadın ve erkek eşittir. Hadislerde kadınların camiye girebildiği ve camide erkeklerin önde, kadınların da arkada saf tutmalarını daha hayırlı olduğu söylemiştir.

İslam'ın ilk dönemlerinde camide kadınların ibadeti için özel bir mekan bulunmamakla birlikte sahabelerin hanımlarının camide namaz kıldıkları bilinmektedir. 17.

---

[4] Ayrıntılı bilgi için bakınız: ("3 Bin Caminin Kadınlar Bölümü Düzelecek," 2024).

[5] Ayrıntılı bilgi için bakınız:(*Cami Planlama ve Tasarımı Kılavuzu*)

yy'da Osmanlı İmparatorluğu'nda kadınlar mahfilinin ortaya çıkmasıyla birlikte kadınlar mahfillerde ibadet etmeye başlamışlardır. Mahfil bulunmayan camilerde ise bölücü elemanlar kullanılmıştır.

Hem mahfilin bulunduğu hem de mahfilin bulunmadığı durumlarda kadınlar için ayrılmış mekanlarda bazı mimari sorunlar tespit edilmiştir. Bu sorunların çözümü için erişilebilirlik, görüş ve işitme, mahremiyet, esnek kullanım, mekânsal kalite ve konfor ile kapsayıcı tasarım ilkeleri bakımından çözüm önerileri sunulmuştur.

Mimari sorunların dışında zaman zaman cami cemaati kadınlara karşı olumsuz tepkiler vermektedir. Bu sorunun çözümü için kadınların cami içerisinde namaz kılabileceği hususunda toplum; camilerde Cuma hutbeleri, okullarda ders ve konferanslar, sivil toplum örgütlerinin çalışmaları ve medya aracılıyla bilinçlendirilmelidir.

KAYNAKÇA

Aslanapa, Oktay. *Türk Sanatı II: Osmanlı Devri Mimarisi*. İstanbul: Remzi Kitabevi, 1989.

Başkanlığı, T.C.Cumhurbaşkanlığı Diyanet Isleri. *Cami Hizmetlerinde Verimliliğin Artırılması Genelgesi* (2019).

Çam, Nusret. "Medine Mescid-i Nebevi Bünyesindeki Kadınlar Suffesi." *Selçuk Üniversitesi İlahiyat Fakülesi Dergisi* 5/1 (2024), 49–79.

Eryiğit, Zeliha Büşra. *Eminönü Yeni Caminin Restorasyon Sürecinde Yapının Özgün Malzeme Tespiti ve Yeni Malzeme Kullanım Önerileri*. İstanbul Sabahattin Zaim Üniversitesi, 2019.

Goodwin, G. *A History of Ottoman Architecture*. London: Thames & Hudson., 1971.

Hasol, Doğan. *Ansiklopedik Mimarlık Sözlüğü*. İstanbul: Yapı Yayın, 9th Ed., 2005.

Hayreddin Karaman, Mustafa Çağrıcı, İbrahim Kâfi Dönmez,

Sadrettin Gümüş. *Kur'an Yolu Türkçe Meâl ve Tefsir*. Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 2020.

İnce, Kasım, Mustafa, Ekmekci. "Nuruosmaniye Camisi Taçkapıları." *Sanat Tarihi Dergisi* 30/1 (2021), 497–535.

İpek, Yasin. "Yeni Dinî Hareketlerde Kadının Rolü: Bir Aktivist, Reformist ve Şair Olarak Kurretü'l-Ayn'ın Bahâîlikteki Yeri." *Bülent Ecevit Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 11/1 (2024), 117–136.

Karabiber, Nusret. *Medeniyetlerde Kadın ve Evlilik*. İstanbul: Yöntem Yayınları, 2000.

Kuban, Doğan. *Osmanlı Mimarisi*. İstanbul: YEM Yayın, 2007.

Necipoğlu, Gülru. *Sinan Çağı Osmanlı İmparatorluğu'nda Mimari Kültür*. İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, 2013.

Penn, Leslie. *The Imperial Harem: Women and Sovereignty in the Ottoman Empire*. Oxford: Oxford University Press, 1993.

Tanman, M. Baha. "Mahfil." *TDV İslâm Ansiklopedisi C.27*. 331–333, 2003.

Yeşil, Mahmut. "Kadınların Cemaate İştiraki İle İlgili Hadisler Üzerine Bir İnceleme." *Necmettin Erbakan Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 17/17 (2004), 47–62.

"3 Bin Caminin Kadınlar Bölümü Düzelecek." https://www.camidergisi.com/Haber/Detay/3-bin-caminin-kadinlar-bolumu-duzelecek.html

"Cami." 2025. https://sozluk.gov.tr/

Cami Planlama ve Tasarımı Kılavuzu. T.C. Cumhurbaşkanlığı Diyanet İşleri Başkanlığı, no date.

Cami ve Mescitlerde Kadınlarla Erkeklerin Bir Adada Namaz Kılmaları (1954). Fon 51-0-0-0.

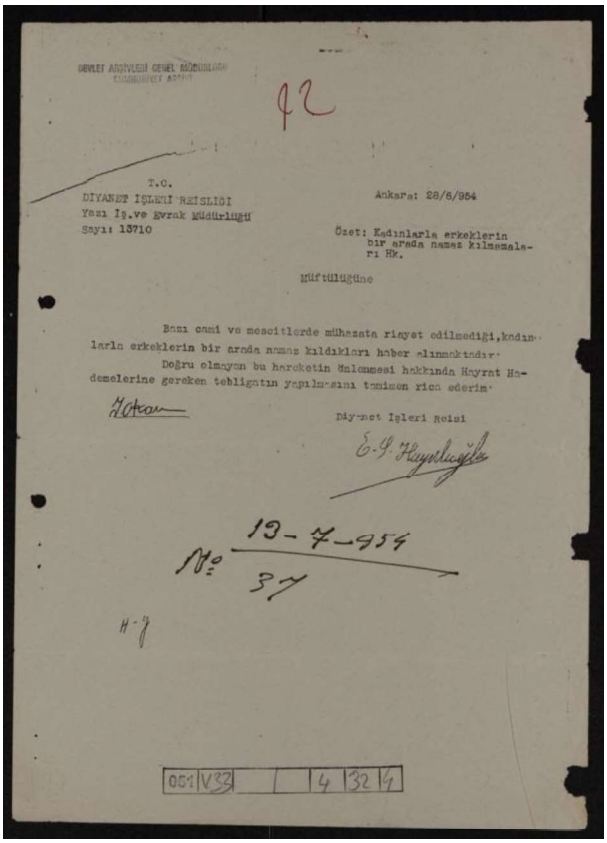
Hürriyet. "Kaymakamlık Inceleme Başlattı." 2025. https://www.hurriyet.com.tr/gundem/kaymakamlik-inceleme-baslatti-42722837

Kitabı Mukaddes. İstanbul: Kitabı Mukaddes Şirketi, 2001.

"Orta Asya'dan Anadolu'ya Taşınan Kültür: Ahşap Camiler," no date. https://www.aa.com.tr/tr/kultur-sanat/orta-asyadan-anadoluya-tasinan-kultur-ahsap-camiler/1252741

EKLER

Ek 1: Cami ve Mescitlerde Kadınlarla Erkeklerin
Bir Adada Namaz Kılmaları

DEVLET ARŞİVLERİ GENEL MÜDÜRLÜĞÜ
CUMHURİYET ARŞİVİ

42

T.C.
DİYANET İŞLERİ REİSLİĞİ
Yazı İş.ve Evrak Müdürlüğü
Sayı: 13710

Ankara: 28/6/954

Özet: Kadınlarla erkeklerin bir arada namaz kılmamaları Hk.

Müftülüğüne

Bazı cami ve mescitlerde mühazata riayet edilmediği,kadınlarla erkeklerin bir arada namaz kıldıkları haber alınmaktadır.
Doğru olmayan bu hareketin önlenmesi hakkında Hayrat Hademelerine gereken tebligatın yapılmasını temimen rica ederim.

Hakan

Diyanet İşleri Reisi
E.Y. Kaymakçıoğlu

13-7-954
No: 37

H-7

051 V33 4 32 1/4

Kaynak: Cami ve Mescitlerde Kadınlarla
Erkeklerin Bir Adada Namaz Kılmaları (1954). Fon 51-0-0-0.